

TIJDSCHRIFT
VOOR
INDISCHE
TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE,

UITGEGEVEN DOOR HET
BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN
EN WETENSCHAPPEN.

ONDER REDACTIE VAN
J. E. ALBRECHT
EN
D. GERTH VAN WIJK.

DEEL XXVII.

BATAVIA,
W. BRUINING & Co.

1882.

s' HAGE,
M. NIJHOFF.

DE SLAG BIJ PENEFOEIJ

EN

Vendrig L I P.

NASCHRIFT

OP

„DE MARDIJKERS VAN TIMOR,”

DOOR

Lt. Kol. A. H A G A.

In het artikel „de Mardijkers van *Timor*,” voorkomende op bladz. 191—294, teekende ik o. a. aan:

„Een officiëel bericht van het gebeurde bij *Penfoeik* bestaat niet, zegt Heijmering. Maar hierin vergist hij zich; althans het verslag *heeft* bestaan, en kwam voor in den brief van 17 Mei 1750, door *van der Burgh*, aan de Indische regeering verzonden.”

Waren al mijne pogingen om dezen brief op te sporen vroeger steeds op teleurstelling uitgelopen, weinige dagen geleden had ik de voldoening een afschrift te ontvangen uit het Rijks archief te 's Gravenhage. ⁽¹⁾

Thans bestaat dus de gelegenheid, voor de *Penfoeik*-legende,

⁽¹⁾ Bij deze gelegenheid ontving ik de mededeeling dat het reglement voor de Mardijkers van 1759, tot nog toe in voornoemd archief niet gevonden was, hoewel het, blijkens de registers, tweemaal was ingekomen.

Dit reglement schijnt ook in het Timorsch archief verdwenen te zijn.

Tijdschr. Ind. T. L. en V. deel 27.

het officiëel verslag in de plaats te stellen; en dit verslag is eenvoudig en natuurlijk genoeg, om vertrouwen te wekken.

Was het te verwachten, dat de waarheid niet de minste gelijkenis zou hebben met het verhaal van *Dr. Müller*, wij hebben nu de zekerheid, dat ook *Heijmering* grootendeels dupe geweest is, van eene Mardijkers-mythe.

Ik meen dan ook de in bovenvermeld artikel gemaakte conclusie: „dat de Mardijkers aan het gebeurde bij *Penfoeik* privileges noch belooningen van wege Bewindhebbers te danken hebben; dat ze eenvoudig een werkzaam aandeel hebben genomen aan den slag, zooals hunne positie meêbracht, en dat er niets bijzonders van hunne heldendaden gerapporteerd werd”, na kennismaking met *v. d. Burgh*'s brief, te mogen blijven handhaven.

De naam „*Penfoeik*” zal evenwel vervangen moeten worden door „*Penefoeij*,” nu het blijkt dat de plaats waar de slag geleverd werd, destijds reeds *Penefoeij* heette, en dus de herdooping van *Hanony* in *Penfoeik* ook al tot de legende verwezen moet worden.

Hanony wordt in 't rapport evenmin genoemd als *Baumata*. Het verzamelingspunt onzer troepen heette *Ledematta*, en de strijd werd op den 9den — niet den 19den — November gestreden te *Penefoeij*, geheel conform dus met hetgeen de „Diverse aantekeningen” sub 29 der „M. v. T.” vermeld, berichten.

Het is dus de slag bij *Penefoeij*, die behandeld wordt, in het volgende:

„Extract uit het „Tweede deel der Bataviase
„inkomende brieven overgekomen 1751.”

Batavia.

Aan Zijn Hoog Edelheijd, den Hoog EdelGebooren Groot Agtbaare Heere den Heere Gustaaf Willem Baron van Imhoff Gouverneur-Generaal en de WelEdele Heeren Raaden van Nederlands-India.

Hoog EdelGebooren Groot Agtbaare wijdgebiedende Heere en WelEdele Heeren.

Het jagt de Galathea door Uw Hoog Edelheidens bereets op ultimo December a^o passato direct herwaards afgevaardigt zijnde, is ons nogtans met hetselve niet voor den 27^a pass^o Uw Hoog Edelheidens hoogst gevenereerde missive van dien dato over Banda ter hand gekomen, nevens eene uijt dat gouvernement de dato 16den April ons bekend makende, dat dien boden zonder alvorens dit comptoir te hebben kunnen bezeijlen, aldaar op den 17den Februarij was aangeland; alsmede dat welgemelde Uw Hoog Edelheidens missive door die ministers geopent was, om redenen als bij nevensgaande copia brief is blijkende; wijders dat den predicant Zeijlsma bij de ordinaire visite naar de Zuidwest eijlanden van hier staat te werden afgehaalt.

De formele rescriptie op hooggemelde missive en dies bijlage, tot het retour van dien boden uijtstellende, hebben wij het geluk Uw Hoog Edelheidens bij dese vooraf te be- deelen, dat het hoofd der Toepassen of zo genoemde Tenentij Generaal der Swarte Portugeesen Gaspar da Costa voorgange jaar heeft kunnen goedvinden in persoon met alle sijne magt, vergeselt van alle desselfs hooge officieren, nevens den nieuwe keijser van Amecone en alle andere onder zijn geweld staande koningen herwaarts af te komen, en met de Amarassiers vereenigt, in t' land van Coupang te vallen, met voornemen om 's E. Comps. fortresse, ware het mogelijk, te vermeesteren, en derselver bondgenoten te vuur en swaart te vervolgen. Gelijk denselve dan ook dadelijk ons is aangevallen, maar door de sonderlinge hulpe des Allerhoogste, zodanig in dit gruwelijk voorneemen is gestuijt, dat wij met vereende magt, hem da Costa op den 9den November totaal hebben verslagen, in welke aanmerkelijke actie ook hij selve, benevens alle zijne hooge officieren, den keijser, 3 koningen en meer dan 2000 menschen zijn gesneuveld, met verlies aan onse kant van geen

eenen Europeer, en eenelijk 22 inlanders, hoewel veele gequeste; alle welke saken sig in volgenden voegen hebben toegedragen.

Den koning van Amabij, quam op den 18den October het opperhoofd met veel onsteltenis bekend maken, dat zijn volk in de bovenlanden en gebergte een grouwsaeme menigte gewappend volk hadden gesien en veele trommels gehoord, waaruijt sekerlijk besloot, zulks de Toepassen moesten zijn; op welk berigt wij dan ook, aan 'd eene kant, eenige Mardijkers afgesonden, om deselve te verspieden, en aan de andere kant, den koning van Coupang gelaste, in stilte een vertrouweling naar Amarassie te senden, aangesien ons te gelijk berigt wierd, dat den Tenentij Generaal op die plaats in persoon was aangekomen, ten eijnde ons gesamentlijk te overvallen. Welke sendeling ook op weg eenen sodanige van den koning van Amarassie ontmoetede, afgevaardigt met geschenken aan den koning van Coupang en het opperhoofd, ten eijnde haar lieden te bewegen, omme als den Tenentij nevens zijn meester herwaards afkwamen, zig stil te houden, aangesien het naar zijn voorgeven op d' E. Comp^e nog Coupang niet gemunt was en vermits dien sendeling op de grensen ontmoet, niet te bewegen was geweest voor het opperhoofd te verschijnen, gaf laatsgemelde aan den Coupanees last, dese geschenken terug te brengen, met aansegging, dat zo d' E. Comp^e. als bondgenoten, gereet waren haarlieden unanim, zodanig te ontfangen, als lieden van haar soort meriteeren.

Inmiddens bragten onse spions op den 29sten drie gevangenen op, welke zijlieden even buijten het destrict van d' E. Comp^e. hadden agterhaalt uijt een getal van veertig vlugtende Sonnebaijers; dese des anderen daags opgebracht en ondervragt zijnde, bekende dat den Tenentij met de gantsche magt van het eijland herwaards aanquam, voornemens zijnde om zijne onderdanen [waarmede zijlieden altoos's E. Comp^e. bondgenoten zowel als de nieuw aangekomene kaijser van Amecone en koning van Amenoebang hebben verstaan] met geweld ter gehoorsaamheid te dwingen. Voorts was het leger reets van

Amarassie in aantogt, en bevonden sig in 'tselfe 2800 snaphanen bujten die der Amarassiers, en bestonden de voor naamste hoofden in de volgende personen:

Gaspar da Costa Tenentij Generaal.
Pasqual da Costa d°. de Provintia
Siko Bras d°. Colonel
Domingo de Feria capⁿ, moor de Povocão
Simon Louis d°. " " Campa
Amara da Costa sergianti " " Provintia

Bastiano, nieuwe keijser van Amacone met zijn Generaals, Colonels etc.

Paulo koning van Ambeno, met als even.

Januario Fern: *Varelle* hoofd der Parentoekers, en eijndelijk verscheijde koningen zo der onder hun geweld staande Belonesen als andere Timorese landen.

Best dagten wij te zijn dese luijden bujten Coupangs territoir opgevat [zo om niet de eerste agresseurs te zijn, als om onse swakke bondgenoten te doen sien, dat het ons waarlijk ernst was haar dadelijk met alle magt te willen ondersteunen, ter wegneeming hunner vreese, dat wij haar als wel eer wederom in 't rijpen van de nood op haar selve zoude laten en het moorden en branden tot onder het casteel met gevouwen handen aanzien] wederloos "(weder los)" te laten, en nog dien avond terug te senden, met last aan de hoofden van dit afkomende rot, wie deselve ook mogten zijn te seggen, dat bijaldien hunne moedwil zo verre mogte gaan van voet te setten op 't Coupangse gebied zij versekert moesten zijn, dat zo d' E. Comp^e. als haare bondgenoten zeer gereet waaren, geweld met geweld te keeren, en hun zodanig rukeloos bestaan dier betaalt te stellen.

Te gelijk maakten wij alle bedenkelijke preparatien, zo met het afsenden van de meeste Timoresen tot besetting der grensen en groote landwegen, als het reguleeren, der burger, Mardijker, Chineesen, Savonezen, Rottineesen en Solorese

posten, op het bekent gemaakte alarm seijn. Gelijk ook het opperhoofd den nieuw aangekomen keijser van Amacone [onder voorwending van Sorge voor sijne sekerheid] persuadeerende binnen te komen wonen, vermits de koningen bondgenoten niet sonder eenige grond vermeerde „(vermeenden)”, denselve niet te veel moest werden vertrouwt, wijl den Toepas reets verscheijde listen had aangelegd, en schone beloften gedaan, ten einde hem weder te doen keeren,

Inmiddels vertoonde zig op den 4ⁿ November een grouwsame menigte deser stropers reets tot op het land van Coupang, met slaande trommels, en vliegende [Portugesche] vendels, op welke tijding alle onse inlanders tegelijk een schrik aanquam; de Timoresche koningen hielden elkander verdagt, hunne onderdaanen hadden meer vrees voor den vijand als gehoorszaamheid aan hunne heeren, en quamen met pak en sak naar de stranden af, en de Savonesen en Solorezen begonnen hunne vaartuijgen gereet te maken, om de vlugt te neemen; edog door moetgeving en goede belofte de eerste, en zo door dreijgement van hunne praauwen door het 'geschut van het fortres in de grond te booren, als voorhouding van hun braav gedrag op Rottij, de laatste, weder tot stand gebracht hebbende.

Beslooten wij op den 6ⁿ dier maand in een algemeene landvergadering, op versoek der regenten, ijmand onsentwegen nevens een Tommongon van ijder derselve af te vaardigen, om dit gespuijs [welk tot heden nog geen de minste redenen van hun komst hadden gegeven] af te vragen, wien deselve waaren, en wat redenen dat zij hadden, om zo dus stoutelijk met zodanige gewapende magt, onder Portugesche vendels op ons territoir te komen, met aansegging van binnen 24 uren zig weg te packen, bijaldien niet begeerde als een hoop struijkrovers te werden gehandelt; kunnende wijders, bijaldien jetwes te pretendeeren, vermeerde „(vermeende)” te hebben, zulks naar behooren door sendelingen aan ons doen openbaaren, tot welke uijtvoering den vendrig *Lip* zig hebbende aange-

boden, zig tegens den morgenstond van den aanstaande dag gereet maakte. Maar nog dienselfden naardemiddag quam den koning van Amabij gansch buijten adem gelopen, en als met de dood op de lippen het opperhoofd bekend maken dat de Toepassen onse Timoreesen waaren aangevallen, en 2 negorijen in de brand hadden gestoken, dat daarop de onse de wijk hadden moeten neemen, en dat hij koning vast geloofde de eenigste te zijn van alle zijn volk, welke het met de vlugt ontkomen was, welke partij hij zijde ook door de onderdaanen der andere Timorese koningen te zijn gekozen, waardoor dan ook den vijand welhaast voor 't Casteel zoude zijn.

Terstond den landraad bijeengeroepen hebbende, verstonden wij van de andere koningen dat al ons volk voor de menigte der vijanden wel de vlugt hadden moeten neemen, en ook uijt 2 negorijtjes de vlam hadden sien opgaan, maar egter ten hoogste niet meer als 20 à 25, zo oude luijden als kinderen [welke daarin verbleeven waaren] konden zijn gesneuveld. Voorts wist niemand, waar den vijand zig bevond, wijl alles was komen afsacken. De ontstelde gemoederen der bloede regenten egter weder wat tot bedaeren gebragt zijnde door versekering van alle bedenkelijke hulpe, beslooten wij voorders, des anderen daags den vendrig *Lip* met een sergeant, twee corporaals en 14 gemeenen, verselt van de meeste Mardijkers, Savoneesen en de hier zijnde Rottineesen af te senden, om naar zig bij de Timoresen [welke wij nog dien avond dwongen den vijand te gaan gadeslaan] gevoegt te hebben, haar naar bevinding van de gelegentheit aan te tasten, ofte wel in zijne progressen te stuijten, tot dien eijnde nog dien avond aan alle kruijd en lood uijtdeelende. Gelijk dien officier dan ook des anderen daags opgetrocken zijnde, den vijand op *Penesoëi* „(*Penefoëi*)” besig vond met zig te verschansen, hebbende reeds 7 à 8 steene paggers agter den anderen opgeworpen.

De schrikkelijke menigte derselve verbaaste onse Timoresen dermaten, dat deselve wederom begonden te vlugten, bij welke gelegentheit den vijand ook buijten gekomen, onse Europeërs,

Mardijkers en Savoneesen eerst quamen aan tasten, dog desen weerden haar wederom zo dapper, dat den Toepas eijndelijk nootsaekte weder met verwarring in zijn pagger te wijken, niet sonder verlies van eenige, schoon aan onse kant eenelijk 5 Savonesen gequest waaren. Versekerende den vendrig het opperhoofd [wanneer hij teruggekomen zijnde raport van zijn wedervaren gaf] dat bij aldien de mede opgetrockene Timorezen [die nochtans niet meer als de helft dier natie waren] haarlieden maar eenigsints hadden bijgestaan, of eenelijk sonder jets te doen hadden derven stand houden den vijande sekerlijk zoude hebben genoodsaek, zijne verschansingen te verlaten; dog dat de onse geensints daartoe waren te bewegen geweest, en eenelijk van hun hadde verkregen, dat se hadden aangenomen, den aanstanden nagt de vijanden te sullen gadeslaan, en de wegen te sluijten. Dog met den dag kregen wij al berigt, dat niet alleen dese, maar al wat op het land was, van alle kanten met pak en zak afgekomen waren, en sig in de holen der klippen verscholen of sig op de stranden tot de vlugt met haare praauwen gereet maakte, onder welke laaste zig ook den koning van Amabij [de magtigste der bondgenoten] met de zijne bevond; ook waaren meer dan drie vierde der Coupanesen, of op 't eijland Semauw verbleven of reets derwaards gevlugt. Dese algemene schrik onder den inlander, wierd nog vermeerdert, door een onderling wantrouwen en suspitie, van verraad en verstandhouding met den vijand, beschuldigende de koningen elkanderen deswegen bij het opperhoofd, schoon sonder het minste fundament van reden.

In dese omstandigheeden, deet het opperhoofd alle de regenten bij den anderen roepen, en naar haar voor oogen gehouden te hebben, hoe dwaselijk zijlieden, door zodanig gedrag als tot hier toe door haar was gehouden eene elendige dood voor een gewisse overwinning verkoren, welke laatste hij haar dorst toeseggen, indien zij van haare kant hem wilde beloven, naar zijn raad en commando stiptelijk te sullen luijsteren, 'twelk hij nu absolut van haar eijschte, wijl se dog

zelve bekende geene gehoorsaemheid meer onder onderdanen te vinden; welk laatste dan ook nogmals rondelijk bekende, hem nu beloofde in allen deelen naar haar uijtterste vermogen te zullen gehoorsaamen.

Hierop gelaste het opperhoofd haar alle, terstond onder hunne onderdanen te doen bekend maken, dat al wat weerbaar was, sonder uijtstel zoude hebben op te trekken naar Ledematta [een plaats niet verre van des vijands legering] met bedrijging, dat het opperhoofd den aanstaande morgen zo wel patrouilles op 't land zoude rond senden met last, om een ijder weerbaar persoon, welke naar 8 uren zoude vinden, zonder eenig onderscheid, neder te sabelen, als order geven, aan een ijgelyk welke in de aanstaande morgen zouden derwaarts trekken, insgelyk te doen aan alle welke een andere dan deselve weg mede gingen. Dit door dese koningen met veel vergenoeging bestelt zijnde, vonden wij goed in een bijzondere en algemeene landvergadering te besluijten om den volgenden dag [zijnde Sondag den 9den November] met vreemde „(vereende)” magt, den vijand in zijne verschansingen te gaan aantasten onder het geleijde van den vendrig *Lip* g'assisteerd van 1 sergeant, 2 corporaals en 20 gemeenen, 130 Mardijkers, 240 Savonesen, 60 Soloresen, 30 Rottinesen en eenige vrijwilligers zo 's E. Comps. dienaeren als burgers, terwijl het opperhoofd met eenige militairen het fortres, en met eenige burgers de negorij, zoude bewaken, om bij alle toeval bij der hand te zijn, en 't nodige te bestellen; nog dien avond weder een ijgelyk van kruijt en lood voorsien hebbende, geschieden des morgens vroeg daaraan gemelde uijttogt; terwijl intusschen vernomen, dat de bedrijging op gisteren aan de Timoreesen gedaan, van zodanig gewenscht gevolg was geweest, dat 'er niet een eenige buijten zijn post gevonden wierd, bij welke gelegentheit het opperhoofd de koningen bondgenoten bij hun vertrek waarschoude, wel zorge te dragen, dat niemant der hunne weder de vlugt nam, haar doende geloven, aan een

ijgelyk permissie te hebben verleend, alle vlugtende Timoreesen dood te schieten.

Op de middag kregen wij reets tijding, dat de vijand naar veel tegenstants eijndelijk begon te wijken, en omtrent 3 uren, quamen de onse reets weder terug, raporteerende den vendrig, dat op zijne aankomst, de vijanden wederom op de onse waaren uijtgekomen, maar van een hevige schermutseling genoodsaek wierden, weder in hunne pagger te wijken, op dewelke de onse te gelijk aanvallende, haar noodsaekte, naar een hartneckig en voor haer seer bloedig gevegt, deselve te verlaten, en in een tweede verschansing te wijken, hoewel de onse vervolgens gedwongen waaren deselve tot drie maalen wederom te verlaten, dog eijndelijk, daarvan meester blijvende, volgde de tweede, derde en vierde als bijna te gelijk, de daaruijt verdrevene, welke niet haastig genoeg de vijfde en laatste ⁽¹⁾ verschansing konden gewinnen, zogten wel te vlugten, maar te laat, wijl onse Timoreesen, welke tot nu toe meest stil hadden gestaan, nu moet grijpende, deselve bijna van rontsom aanvielen, en daaronder zodanig een vreselijke slagting maakte, dat in een ogenblik het veld als met verslagenen bedekt wierd; intusschen vonde de onse in dese laatste verschansing een seer hardneckige tegenstand, wijl de daarin zijnde Tenentij en andere hooge officieren, de slagting der hunne van rondsom en geene uijtkomst siende, sig als desperaat verweerden; eijndelijk egter, moesten zij voor 't geweld van 's E. Comps. wapenen bukken, wanneer deselve door de Europeërs, Mardijkers en brave Savonesen gezamentlijk bestormt zijnde veroverd wierd; thans tragteden de daarin zijnde het met de vlugt te ontkomen, maar de onse waren haar te kort op de hielen, Schrikkelijk was nu hare nederlaag aan alle kanten, zo binnen als buijten, te meer, wijl de onse sig van des vijands paarden hadden meester gemaakt, en deselve daar-

(¹) Vroeger werd het aantal paggers 7 à 8 opgegeven; maar de paggers der Amarassiërs, onder dat getal begrepen, werden ontruimd. (Zie beneden).

mede te beter vervolgde; den Tenentij met 3 à 4 man onder het veroveren van haare laatste verschansing, te paard de vlug genomen hebbende, wierd omtrend duizend schreden van daar, door een Timorees met een assegai ter neder geslagen, en terstond mede als alle de vorige verslagene onthalt. Het getal derselve niet wel te begroten zijnde, is het nochtans seker, dat onse Timoresen nog dien avond omtrend duizend en binnen 2 dagen, nog wel so veel koppen, in triumph afbragten, terwijl zij den vijand nog onophoudelijk vervolgde; wij daarentegens, hebben niet meer als 19 Timoresen, eene Mardijker en 2 vrijwilligers verlooren, hoewel de gequeste niet wijnige waaren.

De veroverde vendels en trommen zijn 10 in getal. De Amarassiërs als boven gesegt, te samen met den Toepas afgekomen, en het naast aan ons leger gecampeerd zijnde, quam uijt haare pagger, even voor de eerste schermutseling, een Tommongon te paarde direct op de onse aannemen "(aanrennen)", en riep onder schoots gekomen zijnde, dat men de Amarassiërs voor vrienden van d' E. Comp^e. en vijanden der Toepassen moest aansien, waarvan zij terstond preuven zouden geven. Gelijk daarop ook in der daad hun gansche leger, al terstond met den aanvang van de actie opbrak, en agter den Toepas omtrok nemende de weg naar haar land; denselve te vervolgen was het sentiment der meesten, dog den vendrig had de voorsigtigheid hun zulx af te raden, en het geluk daarin te slagen. Gelijk zijlieden ook eenigen tijd daarna hun seggen met daden bevestigt, en de Toepassen den oorlog aangedaan hebben. Dien koning een rijx grooten sendelingen aan ons hebben afgesonden, met beede om pardon, dat de wapenen tegens d' E. Comp. hadden opgevat, zenden wij derselve terug, met antwoord, dat haarlieden in persoon alhier soudon afwagten. Gelijk dan ook zekeren Gaspar de Mascarenha [welke de bestiering van 't rijk heeft] alhier verscheen, en het opperhoofd te voet vallende, uijt naeme van den konig vergiffenis baad, en het land en volk van Amarassie aan

d' E. Comp., in zoodaniger voegen aanbod, alsof hetselve reeds met de wapenen ware gewonnen, aangezien zij sig strafschuldig kende, als hebbende denselve den oorlog rukeloos en onregtvaardig aangedaan, edog door dwang van den Toepas, welkers voorneemen was 's E. Comp's fortres aan te tasten en de Nederlanders van Timor uit te roeijen.

Best dagten wij te zijn dezen rijksbestierder te antwoorden, dat aangesien sijn koning sig [wegens continueele onpasselijkheid] excuseerde in persoon herwaards te komen, wij alle het bovengemelde in scriptis, door den koning en alle de rijsgrooten ondertekent, zouden verwagten, alvorens dien aangaande jets te besluijten, dan eenelijk eene stilstand van wapenen. Gelijk ons dan ook daarna wederom door denselven persoon, zodanig schriftuur is inhandigt, 'twelk nevens onse naaste, het geluk zullen hebben Uw Hoog Edelheidens te laten toekomen, nevens twee gelijke van de koningen van Amenessie en Amenatte, welke in de slag op *Penefoeij* zowel als de meeste Ameconers vroegtijdig gevlugt zijnde, nu met denselven den Toepas hebben verlaten, en zig aan d' E. Comp. komen onderwerpen.

Zo den eenen als anderen, hebben wij toegesegt hun verzoek aan Uw Hoog Edelheidens ten favorabelste te sullen voordragen, terwijl intusschen hunne welmenentheid kunnen doen blijken in het helpen verslaan van 's E. Comps. en derselver bondgenoten vijanden, waarin zijlieden zig tamelijk wel tot heden hebben gequeten.

Den opvolger van Gaspar da Costa is den capitⁿ. moor Juan Hornaij; dese gedurende de optogt van da Costa het gesag hebbende gehad, verbeelde zig zo seker zijne verovering van Coupang, dat bereets met seven vaartuijgen om de hoek van Sorbian gereet lag, om de vlugtende aldaar waar te nemen. Dog naar 't hooren van hunne nederlag wedergekeert, tragtede hij alles bijeen te vergaderen om onse progressen te sluijten „(stuiten)”, maar ziende, dat in stede van volk te winnen, hem dagelijx meerder en meerder afvielen, koos hij de partij

de schuld te leggen op da Costa, en een ijder te versekeren, dat hij altoos seer genegen was geweest in vrede met d' E. Comp^e, te leven, dat ook zeer hadde geprotesteerde tegens de gevolge van da Costa's onderneming, en nu voornemens was, gantsch Timor aan d' E. Comp^e. te leveren, bijaldien de afgevallenen weder tot hem wilde keeren. Welke list wel in den beginnen bij dese domme volker eenig ingang scheen te vinden, wyl daardoor naar allen schijn zijne totale ruine tot nog toe is opgeschort geworden, dog wel haast door onse onderregting en vertoning van zijne onderschepte brieven [waarbij hij de Larentoekers tot hulpe tegens haarlieden versoekt] van gedagten verandert zijnde, komende selve eerlang wel eens de laatste hand aan den finalen ondergang van dit 't samengeraapt gespuijs leggen, zijnde haar nog maar zeer weijnige plaatsen overgebleven. Tegelijk met de herwardskomst deser Toepassen [ten eijnde d' E. Comp^e. van alle kanten tegelijk aan te tasten] had den Tenentij twee vaartuijgen afgevaardigt, eene naar Larentoeke, met order om onse Solorezen den oorlog ten vigoureuste aan te doen en eene naar Rottij, om de nog qualijk rustende rebellen weder waker te maken, en deselve aan te setten, om de welmeenende onverhoets aan te vallen, dese laatste heeft bij geluk de reijse niet konnen krijgen, door schipbreuk, en de eerste hebben volgens zijne ordre gehandelt dog zijn door de Soloresen de handen weder zodanig vol gegeven, dat se daarna, wanneer den Tenentij om hulp bad, zulx om die oorsaek hebben moeten afslaan.

Intusschen zijn wij seer verwondert, dat den Gouverneur van Lifao sig nijtterlijk gedragt als of zijn E. alle dese saken gansch niet aangingen, kunnende zelfs niet vernemen, dat zig daarover oojt anders heeft uijtgelaten, dan met te seggen, dat het den Tenentijs wel verdiende loon was, en hem niet alleen dikwils mondeling dese dwase onderneming had afgeraden, maar ook gedurende zijne optogt hem drie opontbodbrieven had geschreven, welke hij selve niet verwaardigt had te b'antwoorden.

Belangende het eiland Rottij, zullen wij d' eere hebben bij desen vooraf kortelijk te melden, dat de geweesene rebellen, het grootste gedeelte der hun opgelegde slaven reets hebben opgebracht, en wij dagelijks de nog daar zijnde regenten herwaards verwagten, zo ter opbreng der nog ontbrekende, als ter afhaal van Uw Hoog Edelheedens brieven en geschenken, als wanneer wij tegelijk de laatste hand hopen te leggen aan het afdoen hunner geschillen, en verbetering van veele gedurende de rebellie ontstaene disorders, hoewel het bijna onmogelijk is, dat dese trouweloose natie onderling een duurzame vrede kan betragten, den tot de Toepassen gevlugten rebelleerden koning van Curbassa, nevens den zoon, van den A^o. pass^e door Uw Hoog Edelheedens naar Cabo de Goede Hoop versondene Bubase rebel Baloteo, zijn almede onder de doden op het slagveld gevonden.

Seventig, zo der bovengerepte als alhier genegotieerde slaven, gaan heden per de volgende chaloupen tot Uw Hoog Edelheedens af, als:

35 p^a. die van den Chinees The Timko, en

35 " die van den Chinees Oeijn Panko, bedragende, volgens nevensgaande factuur cognossement een somma van f 4339,2. Waarmede met de diepste eerbied het geluk hebben te zijn [onderstond] Hoog Edelgebooren Groot Agtbaare wijdgebiedende Heere en wel Edele Heeren [lager] Uw Hoog Edelheedens onderdanigste en gehoorzaamste dienaaren [was geteekent] J^b "(Dl)" van der Burgh, J^s Steenwegh, C. Lip, A. V Este, en Jean Louis Hösélie [in margine] Timor in t casteel Concordia den 17den Maj 1750.—"

Dit verhaal geeft ons de overtuiging, dat niet alleen *Koepang*, maar onze geheele nederzetting in den *Timor*- archipel, ernstig gevaar gelopen heeft in November 1749.

De slag bij *Penefoeij* is dus werkelijk eene zeer gedenkwaardige gebeurtenis geweest, in de geschiedenis van *Timor*;

en had *van der Burgh* krijgsmansdeugden weten te waardeeren, dan zou een woord van lof voor vrendrig *Lip*, in het rapport zeker niet ontbroken hebben.

Want, al heeft het verraad door de Amarassiërs aan hunne bondgenooten gepleegd, zeker eenen belangrijken invloed op den uitslag van het gevecht uitgeoefend, het is niet twijfelachtig dat men de overwinning te danken had aan den moed, het beleid en de vastberadenheid van vrendrig *Lip*.

Het was *Lip*, die zich op den 6den November aanbod z' n hoofd als 't ware in den muil van den leeuw te steken, door de gevaarvolle taak op zich te nemen, den tenenty-generaal reken-schap te vragen van zijne komst, onder aanzegging: „binnen „24 uren sig weg te packen, bijaldien niet begeerde, als een „hoop struijkrovers te werden gehandeld.”

Het was *Lip*, die op den 7den November met eene kleine macht den aanval des vijands afsloeg, hoewel de Timorsche hulpbenden hem lafhartig in den steek lieten.

Het was wederom dezelfde *Lip*, die, een beleidvol gebruik makende van de kennis der vijandelijke stellingen, den 7den opgedaan, en van de heterogene bestanddeelen waaruit zijne strijdmacht bestond, op den 9den November eene beslissende overwinning wist te behalen op de overmacht.

En dat *Lip* geen gewone ruwe sabreur was, maar een aanvoerder die in alle opzichten eerbied verdient, bewijst niet alleen het rustige vertrouwen waarmede hij zijne maatregelen nam, en uitvoerde, maar vooral de krachtige wijze, waarop hij de woeste benden in bedwang wist te houden.

Hoe menige veldheers-staf bleek na eene overwinning machteloos, om, zelfs geregelde troepen, te beletten, zich aan roekelooze vervolging, moord en brandstichting over te geven!

Maar *Lip* wist zelfs gehoorzaamheid af te dwingen van woeste, door bloed en zege hartstochtelijk opgewonden benden koppensnellers, toen deze, tegen zijnen wil, verlangden de gehate Amarassiërs het lot der Toepassen te doen deelen.

Het is dan ook niet meer dan plicht, te onderzoeken,

of de nagedachtenis van *Christoffel Lip* de blaam verdiend heeft, die de overlevering op zijnen naam geworpen heeft.

Heijmering zegt het volgende:

„De vaandrig *Lip* werd voor zijne heldendaden beloond met „welverdienden lof en eene gratificatie. Jammer dat hij dien „lof niet op behoorlijken prijs wist te stellen, maar denzelven „tot zijn nadeel en tot verdriet van anderen misbruikte.

„Over hem toch vindt men later in de Ned. archieven uit „dien tijd klagten wegens aanhoudend wangedrag, en herhaalde „onbescheidenheid tegen het opperhoofd, dat zijns ondanks zich „eindelijk verplicht zag, op bekomen last, hem tot verant- „woording over een en ander naar Batavia op te zenden. „Welligt is hij daar nogtans met veel versooning behandeld „uit aanmerking van zijn vorig lofwaardig gedrag en betoon- „den heldenmoed.”

Nu is ons van eenige belooning in den vorm van lof noch geld, iets gebleken; en het is dus niet waarschijnlijk dat *Lip's* hoofd op hol zal gebracht zijn, door overmaat van vereering. Eer zou men denken dat hij gemeend heeft, *niet* naar verdienste beloond te zijn; dit althans zou gereedelijk verklaren dat hij vijandig gezind was tegenover het opperhoofd.

Blijkens de „korte notulen” in het oud archief te Batavia voorhanden (¹), is vendrig *Lip* werkelijk in arrest opgezonden naar Batavia, en werd den 9den Juli 1751 besloten, hem een extract af te geven van zijne beschuldiging, om zich daarop te verantwoorden.

Er schijnt heel wat leelijks in die beschuldiging gestaan te hebben; maar de kennismaking met *Lip's* verdediging gaf der Hooge Regeering de overtuiging, dat men hier met partijdigheid en boos opzet te doen had.

De regeering achtte intusschen bewezen, dat *Lip* zich schuldig gemaakt had, aan „irreverent gedrag omtrend het

(¹) Het register der notulen, waarin o. a. de notulen over Juli 1751 moeten voorkomen, ontbreekt in het Bat. archief, zoodat geene nadere bijzonderheden kunnen worden medegedeeld.

„opperhoofd, en weigering om den Generalen opneem waar te nemen”; maar hiervoor was hij voldoende gecorrigeerd door zijn arrest en zijne opzending naar Batavia.

Hij werd dan ook bij resolutie van 17 Augustus 1751 weder in rang en bezoldiging hersteld; en bij de overwegingen die tot dit besluit leidden, hebben „zijn vorig lofwaardig gedrag en betoonde heldenmoed” geen rol gespeeld, zoo als *Heijmering* meende te mogen gissen.

Lip is eenvoudig recht geschied; hem werd geen gunst bewezen toen hij door de regeering in zijnen rang hersteld werd; en het aanhoudend wangedrag hem ten laste gelegd, mag a's eene schepping van booze lastertongen beschouwd worden.

Met welk soort van beschuldigers onze vendrig te doen had, blijkt uit het volgend extract uit bovenvermelde resolutie, dat niet alleen tot rechtvaardiging van *Christoffel Lip* dienen kan, maar ons tevens vergunt, een blik te slaan in de gemakkelijke huishouding op *Timor*, in 't midden der vorige eeuw. Het luidt als volgt:

„Extract uit de Generale Resolutie des
„Casteels van den 17 Augustus 1751.”

Onder d'heeren leden ter lecture rond geweest, en thans weder ingekomen zijnde de, bij notulen van den 9den der voorledene maand, gerequireerde verandwoording van den vendrig *Christoffel Lip*, die ter dispositie dezer regering buiten qualiteit en gage van *Timor* opgezonden is, tegens het gene ten zijnen laste gevonden werd, zo bij den brief der *Timorse* bediendens van den 20sten Mai dezes jaars, als de stukken daarnevens overgezonden, gelijk ook de voor gecommiteerde leden uijt den Raad van Justitie te *Macassar* behoorlijk onder eede gerecolleerde verklaringen door gem. *Lip* ter zijner defensie daar nevens gepresenteerd; zo is als nu verstaan dien officier, als door zijn arrest en opzending ondergaan hebbende

een genoegsame correctie, over zijn irreverent gedrag omtrend het opperhoofd, en gedane weigering om de commissie van den Generalen opneem waar te nemen, het geene het principaalste uijtmaakt dat duidlijk tegens hem bewesen is, t' herstellen, mitsgaders deszelfs besolding van heden af weder te doen cours nemen; en dewijl uijt de voorz. door gem. *Lip* overgelegde beëdigde attestatiën niet alleen consteerd dat den scriba *Jacobus Weber* in deze gantsche zaak een slegte rol gespeeld heeft, alzo niet alleen ten tijde van het arrest van gem. *Lip*, op een clandestine wijze, dog vrugteloos, heeft getragt, attestatiën in te winnen, dat den selven nu en dan een soopje aan de soldaten gaf om hen tot rumoer op te wecken, maar ook dat den secunde *Jean Louis Hoselie* en gem. scriba beide, dog insonderheid den laatsten, grote aanleiding gegeven hebben tot zekere bewegingen onder het guarnisoen, die van erger gevolgen hadden kunnen wesen, dewijl zig autoriteit over de militie aangematigd hebben, die zij wel wisten, of hadden behooren te weten, hen niet te competeeren; gem. *Hoselie* daarenboven ziende dat zijne orders niet gerespecteerd wierden, de folie beging van den wagthebbende sergeant voor den degen t' eischen, en den scriba zig zelf niet ontzien heeft gem. *Lip* in zijn arrest te gaan uitschelden en provoqueeren en vervolgens, daarmede nog al niet vergenoegd en apparent door den drank bevangen zijnde tot die extravangatie is overgeslagen van het gansche guarnizoen grofvelijk t' injuriëeren, waarover ook op ordre van het opperhoofd aan hetzelve satisfactie heeft moeten geven; zo is goedgevonden en g'arresteerd de bediendens te reprocheren over het verswijgen van zulke omstandigheden zo zeer tot elucidatie van de zaak dienende, waardoor zij zig suspect van partijdigheid hebben gemaakt, en ook de kragt en credibiliteit der door hem overgesondene stucken ten laste van gem. *Lip*, die zij versuijmt hebben met eede te laten conroboreeren, niet weijnig werd ontzenuwt, mitsgaders van gem. *Hoselie* en *Weber* wegens hunne vorenstaande gedoentens verantwoording te vorderen in scriptes."

Ik geloof dat de *Penfoeik*-legende, ons door de overlevering vermaakt, alsnu behoorlijk geëxecuteerd is.

Alvorens er nu voor goed af te stappen, nog een enkel woord over eenige personen die er eene rol in spelen.

Dat *Frans Monkana* een historisch persoon is, bleek reeds uit de „M. v. T.”; en dat hij aan het hoofd der Mardijkers goede diensten bewezen zal hebben in den slag bij *Penefoeij*, kan met zeer groote waarschijnlijkheid aangenomen worden. Maar dat niet hem, maar vendrig *Lip* het leeuwenaandeel toekomt van den behaalden roem, is aan geen twijfel meer onderhevig.

We lezen in het rapport niet, dat het opperhoofd *van der Burgh* zich gedurende den slag op een vaartuig in veiligheid zou hebben gesteld; dit was trouwens a priori te verwachten.

Intusschen blijft nu de overlevering, die in strijd is met het rapport, de eenige bron, die aanleiding kan geven, *van der Burgh* van lafhartigheid te beschuldigen. En, nu we gezien hebben hoe rijkelijk die overlevering met schaduwen gewerkt heeft, om zoo veel te meer licht te doen vallen op *Monkana* en zijne makkers, hebben wij geen recht meer, haer vertrouwen te schenken, waar ze de lafheid van het Nederlandsch opperhoofd een zoo schrill contrast laat maken, met *Monkana's* heldenmoed.

Ook de vlucht van den regent of koning van *Koepang* schijnt een verzinsel te zijn geweest, daar het rapport alleen melding maakt van eene poging van den koning van *Amabi*, om zich door de vlucht met een' prauw te redden.

Daar den 14den Februari 1679 door de Hooge Regeering besloten was, dat het hoofd van *Timor* slechts onderkoopman of koopman zou kunnen zijn, viel *van der Burgh* werkelijk eene onderscheiding ten deel, toen hij, na indiening van het rapport omtrent den slag van *Penefoeij*, tot opperkoopman bevorderd werd.

Het besluit dezer bevordering werd reeds den 31 December

1751 genomen, zoodat Bewindhebbers in hunnen brief van 29 September 1752 terecht veronderstelden, dat de promotie die ook zij het opperhoofd hadden toegedacht, „bereets geschiet (zou) zijn.”

Bij resolutie van 15 Mei 1753 werd de opperkoopman *van der Burgh* naar Nederland verlost, en als opperhoofd van *Timor* door *Beijnon* vervangen. Ziekte schijnt hem evenwel verhinderd te hebben op reis te gaan; wèl gaf hij omstreeks medio 1753 het bestuur aan *Beijnon* over, maar hij bleef op *Timor*, waar hij den 1sten Maart 1754 overleed.

Heijmering spreekt met veel geestdrift van den vóór den slag, te *Koepang* gehouden bedestond. Hij wijst er op, hoe de uitkomst bewees, dat men niet te vergeefs gebeden had; en hij betreurt het, den naam van den krankbezoeker niet te kennen, die hierbij de hoofdrol vervulde, daar toch die naam wel verdiend had „in geheugenis te blijven voor het nageslacht.”

Hoewel nu in het Timorsch rapport van geen bededag gesproken wordt, wil ik de gelegenheid om den naam van dien krankbezoeker aan de vergetelheid te ontrukken, niet ongebruikt voorbij laten gaan. — 's Mans naam is: *Jan Pieter de Hond*; den 3den December 1748 werd besloten hem „na derw.” (*Timor*) te laten gaan, en den 15den October 1753 werd hij „herw.” (*Batavia*) verlost

BATAVIA, *December* 1881.